

Handläggare
Gustaf Landahl
Telefon: 08-508 28916

Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Blankett för rapportering av miljöprogrammets delmål – nämnd/bolag 2018 för miljö- och hälsoskyddsnämnden

Innehållsförteckning

Uppföljning av Stockholms miljöprogram 2016-2019	2
1.1 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser minskar till högst 2,2 ton/ inv. till år 2020.....	2
2.5 Fossil energi i transportsektorn ska minska.....	3
3.2 God status ska uppnås i Stadens vattenförekomster.....	8
4.1 Stadens verksamheter ska förebygga uppkomsten av avfall	10
5.4 Stadens anv. av kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen ska minska	12
5.5 Förekomst av hälsofarliga kemikalier i förskolemiljön ska minska.....	14
6.1 Radonhalten inomhus ska vara <200 Bq/m ³ luft i flerbostadsfastigheter och lokaler för arbetsplatser och undervisning	16
6.3 Bullernivåerna inomhus ska minska.....	18

Uppföljning av Stockholms miljöprogram 2016-2019

Miljöprogram - delmål:

1.1 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser minskar till högst 2,2 ton/ inv. till år 2020

Målet bedöms helt uppfyllas under programperioden (Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

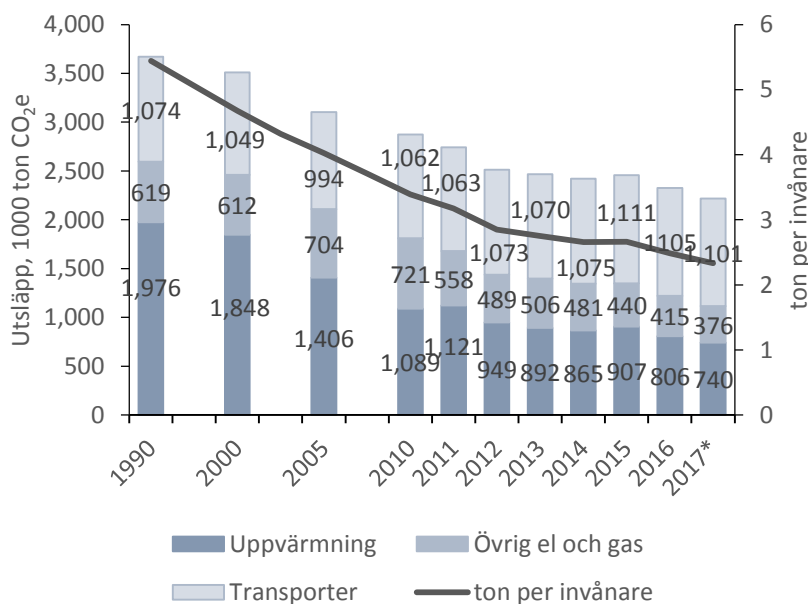
Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade bedömning är att delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Enligt stadens reviderade beräkningsmetod (Rapportering av energianvändning och utsläpp av växthusgaser 2016, Dnr. 2016-12427) motsvaras 2,3 ton CO₂e av 2,2 ton CO₂e per invånare (31/12 2019). Målet har därför ändrats från 2,3 till 2,2 ton CO₂e per invånare.

Målet till 2020 är relaterat till antalet invånare och har som basår 2015. Utsläppen av växthusgaser i Stockholms geografiska område beräknas för all energi som används till uppvärmning, el, gas, samt vägtransporter, sjötransporter inom Stockholms stads vattenområde och flyg från Bromma flygplats upp till 915 meters höjd.

Enligt den årliga rapporteringen av energianvändning och växthusgasutsläpp 2018 (Dnr. 2018-10114) har växthusgasutsläppen minskat från 3 669 000 ton år 1990 till 2 217 000 ton 2017. Det betyder en minskning med 1 452 000 ton på tjugosex år eller närmare 40 procent. I snitt har minskningen varit 55 800 ton per år. Per invånare har utsläppen av växthusgaser minskat med närmare 57 % under perioden 1990 – 2017.

Figur 1. Utsläpp av växthusgaser från energianvändning inklusive transporter inom Stockholms stads geografiska område. * 2017 preliminär beräkning. Källa: miljöförvaltningen.

Förutsatt att minskningen av växthusgasutsläppen sker i samma takt som hittills och linjärt kommer utsläppen vid utgången av 2019 att ha minskat till cirka 2 100 000 ton. Med en befolkning enligt prognos blir utsläppen då något under 2,2 ton per invånare, d.v.s. att målet nås med en liten marginal.

Vad olika nämnder rapporterat att de gjort för att uppnå delmålet (en sammanfattning)

Enligt Stockholms Exergi beror minskningarna av utsläppen från den egna produktionen främst på att det nya kraftvärmeverket KVV8 tagits i drift och därmed har drifttiden för det koleldade kraftvärmeverket KVV6 minskat avsevärt.

Stadens bolag och förvaltningar som äger och förvaltar fastigheter arbetar systematiskt med kartläggningar och energieffektiviseringsåtgärder. På grund av att nyproduktionen tar mycket resurser i anspråk samt att enklare energieffektiviseringar redan genomförts går arbetet med energieffektiviseringar i det befintliga byggnadsbeståndet långsammare.

Staden ställer energikrav på 55 kWh/m² vid alla markanvisningar sedan 1 juli 2012. Hittills har dock få byggnader färdigställts enligt dessa krav.

Trafikarbetet inom staden minskade under år 2012 och 2013. Därefter har trafikarbetet ökat med cirka tre procent per år. Samtidigt ökar andelen bränslesnåla vägfordon som drivs med förnybara bränslen. Sammantaget leder de båda motgående trenderna till att utsläppen från vägtrafiken kvarstår på relativt sett oförändrad nivå.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

Förvaltningen bedömer att målet kommer att uppnås med nuvarande arbete av stadens förvaltningar och bolag.

Miljöprogram - delmål:

2.5 Fossil energi i transportsektorn ska minska

Målet bedöms helt uppfyllas under programperioden
(Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

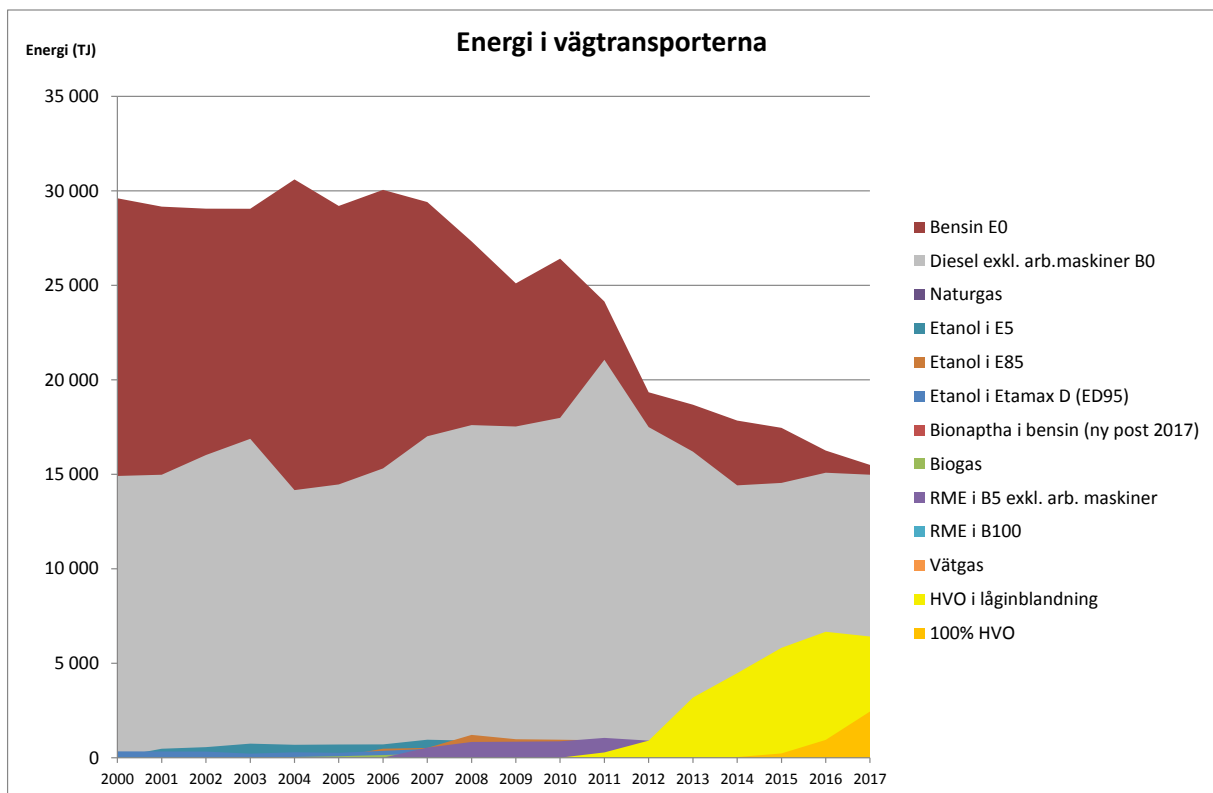
Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Uppföljningen och miljöprogrammet fokuserar på vägtransporter som står för det största transportarbetet och de största utsläppen i staden.

Fossil energi till vägtransporter har successivt minskat. Mellan åren 2012-2017 (2017 är det senaste året som miljöförvaltningen har ett framräknat värde för) har den fossila energin till vägtrafiken i länet (som är det område som följs upp) minskat från 10,4 TWh till 8,5 TWh per år, motsvarande en minskning av ca 500 000 ton per år. Det är HVO (Hydrogenated Vegetable Oil, en syntetisk diesel från bioråvara) som står för den största andelen (nästan 2/3) av den förnybara energin, som totalt låg på strax över 30 % år 2017.

Trafikarbetet i Stockholms stad har ökat sedan år 2014 men användningen av energi har också motverkats av allt bränslesnålare fordon. År 2016 bröts dock denna trend och den totala energianvändningen har nu ökat med sammanlagt drygt 4 procent de senaste två åren. Eftersom fordonen allt mer kör på förnybara bränslen minskar emellertid utsläppen fortfarande från transportsektorn.

Energianvändning i länets transporter 2000-2017. Mer energieffektiva fordon har minskat totala energianvändningen, trots trafikökningar. Ökad andel biodrivmedel, framför allt HVO, har inneburit minskad användning av fossila drivmedel.

1 juli 2018 infördes reduktionsplikt i Sverige vilket innebär att diesel behöver innehålla förnybara råvaror motsvarande en minskning av växthusgasutsläppen med 19,3 %. Vilket ökar till 21 % år 2020. Reduktionsplikten beräknas på nationell nivå, vilket troligast innebär att en större mängd HVO blandas in i diesel i Stockholmsområdet, medan Norrland får en högre andel fossil diesel. Samtidigt införs regler som initialt försvårar användandet av råvaran PFAD (Palm oil Fatty Acid Destillate, en biprodukt vid palmoljetillverkning). PFAD utgör idag närmare 20 % av råvaran och det finns få alternativ som inte redan används. Det finns förvisso palmolja som klarar de mycket strikta hållbarhetskriterier som ställs upp i Förnybartdirektivet (2009/28/EG), men det är tveksamt om konsumenterna är beredda att acceptera HVO gjord på palmolja, ens om den uppfyller dessa strikta kriterier. Det finns därför en risk att tillgången på diesel med högre andel HVO än reduktionsplikten anger kommer att minska de närmaste åren, och att totala HVO-användningen i Stockholm kommer att plana ut, eller kanske t.o.m. minska.

Eftersom konkurrensen om befintlig HVO hårdnar blir det än viktigare att flottan byts ut till el- biogas- och etanolfordon. Just nu är dock trenden att andelen bensinbilar åter ökar, medan

biogasfordon och etanolbilar minskar. El- och laddhybrider ökar, men är fortfarande på en mycket låg nivå.

Inom tillsynen har miljöförvaltningen gjort en genomgång av de juridiska möjligheterna att ställa krav på helt förnybara bränslen (HVO100) för tunga fordon gjorts. Förvaltningen har presenterat underlag för miljö- och hälsoskyddsnämnden, september 2018, med förslag om en uppmaning till den handfull drivmedelsstationer för tunga fordon som finns i staden att de ska gå över till förnybara drivmedel istället för fossila. Förfrågan om möjligheterna att fasa ut fossil diesel har skickats till aktuella bolag samtidigt som nämnden efterfrågat en närmare redovisning och förutsättningarna för att driva substitutionskravet gentemot användarna, åkerier m.fl. samt vilka lagändringar som skulle behövs för att driva substitutionskravet mot drivmedelsstationerna.

Miljöförvaltningens bedömning i nuläget är emellertid att målet, *Fossil energi i transportsektorn ska minska*, kan uppnås till 2020.

Vad olika nämnder rapporterat att de gjort för att uppnå delmålet (en sammanfattning)

Trafiknämnden

Trafikkontoret har arbetat för att bidra till en begränsning av biltrafiken och fossila utsläpp från vägtrafiken, t.ex. genom åtgärder för förbättrad medelhastighet, regularitet och attraktivitet för stadens stombussar, färdigimplementeringen av ny plan för gatuparkering, samt utbyggd cykelinfrastruktur och förbättrad drift av befintliga cykelvägar. Preliminär data visar att den totala biltrafiken minskade i Stockholm under 2018, något som kontoret kommer att fortsätta analysera framöver. Trafikkontoret har deltagit i flera EU-projekt, bl.a. Civitas Eccentric som syftar till att skynda på utvecklingen att ställa om till förnybara bränslen och alternativa transportsätt. Under året har kontoret genomfört en rad åtgärder och praktiska demonstrationer inom ramen för projektet, t.ex. fysiska åtgärder för ökad framkomlighet för busslinjerna 178 och 179, test av nya hjälpmedel för parkeringsövervakning, utvecklad omledning för cyklister vid tillfälliga vägarbeten och fortsatta försök med off peak-leveranser. Kommunikationen om hållbart resande och om stadens satsningar på gång-, cykel-, kollektiv och leveranstrafik sker inom ramen för konceptet "Ser du möjligheterna?". Sociala medier är ett viktigt verktyg för att proaktivt kommunicera med stockholmarna i frågor gällande gång och cykel.

Styrelse för Stockholm Vatten och Avfall

- På Henriksdals reningsverk har biogasproduktionen minskat jämfört med 2017. Främst beror det på att gaskunden bidragit med en mindre mängd energirik material för rötning jämfört med 2017. En annan bidragande orsak är att mängden mottaget fettavskiljarslam minskat. Många förvaltningar och bolag arbetar med sin egen fordonsflotta och ökar andelen elfordon och tankningsgrad i biogasfordonen.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

Trafikarbetet behöver minska eftersom ett ökat trafikarbete, så länge det inte uteslutande sker med fordon som går på förnybar energi, motverkar måluppfyllelsen och ett ökat transportarbete inverkar på andra mål om framkomlighet, buller och trafiksäkerhet. Detta mål

är dock mycket svårt att nå när befolkningen samtidigt ökar. Även om transportarbetet per person minskar, så gör befolkningsökningen att det totala transportarbetet kan öka. En ökande befolkning medför med nödvändighet större behov av intransport av varor och uttransport av avfall. Målet om att minska trafikarbetet ligger på Trafikkontoret.

Att formulera rätt kravnivå på transporterna av varuleveranser, entreprenader m.fl. av stadens transportrelaterade uppdrag är drivande för utvecklingen. Miljöförvaltningens stöd om miljökrav vid upphandling av transporter, utnyttjas av serviceförvaltningen medan övriga upphandlande förvaltningar och bolag till stor del inte ställer miljökrav. Omfattningen av stadens sammanlagda transportrelaterade upphandlingar är inte känd, utan behöver kartläggas och miljökrav anpassade till respektive branschs förutsättningar måste ställas i samtliga upphandlingar som inkluderar transporter. Uppföljning är också nödvändig.

Tillgången till biodiesel kan komma att bli en begränsning. Här arbetar miljöförvaltningen redan brett, men flera frågor är snarare av politisk än teknisk natur och den nationella regeringen kan behöva stöd och exempel på vad kommuner som Stockholm behöver för att nå fossilfrihet:

- **RME och HVO:** Staden bör fortsätta att arbeta med att påverka EU:s lagstiftning så att alla förnybara drivmedel bedöms teknikneutralt utifrån strikta hållbarhetskriterier och inte genom detaljstyrning eller utpekande av särskilda råvaror. Miljöförvaltningen är redan involverad i ett sådant arbete, dels genom Klimatkommunerna och Eurocities, men frågan förhandlas nu politiskt i EU.
- **Biogas och Etanol:** Miljöförvaltningen har inom ramen för klimatstrategin utrett biogasens framtid. Det råder ingen brist på vare sig biogas eller etanol. Stadens största möjligheter att påskynda övergången till dessa fossilfria drivmedel ligger i ökade krav på användning av biogas och etanol i upphandlingar som innefattar transporter. Det finns lämpliga fordon, och i många fall även kostnadsbesparingar att göra, men stadens upphandling är splittrad och miljökraven får inte tillräcklig tyngd. Det krävs en tydligare styrning mot miljö från stadsledningsnivån för att öka miljöanpassningen i upphandlingen. Staden bör även verka för att regeringen åter gynnar etanolfordon, t.ex. genom att inkludera dem i bonusberättigade fordon, och t.ex. inrätta ett stöd för etanolkonvertering av befintliga bensinbilar..
- **Laddinfrastruktur:** En plan för laddinfrastrukturen har utarbetats till MHN och TN och arbetet fokuserar nu på genomförande av planen. Cirka 1400 publika laddplatser har redan installerats. Miljöförvaltningen har i samarbete med grannkommunerna även startat kampanjen Fixa Laddplats, som informerar och ger praktiska tips och exempel till bostadsrättsföreningar om hur man anordnar laddinfrastruktur. I budgeten har Trafikkontoret och Miljöförvaltningen tillsammans med Stockholm Parkering ålagts uppdraget att installera ytterligare 4 000 publika laddplatser. Det största hindret för elbilsexpansion är dock fortfarande inköpspriset på fordonen samt att många bilköpare ännu inte betraktar elbilar som ett realistisk alternativ pga osäkerhet kring räckvidd och laddning. Undersökningar bland elbilsanvändarna visar också att elbilar leder till ökad bilanvändning, framför allt för korta resor och även till målpunkter som är mycket väl försörjda med kollektivtrafik. Här krävs en balanserad strategi så att stadens elbilssatsningar inte leder till totalt ökad bilanvändning.

Status	Indikator	Enhet	Utfall 2016	Utfall 2017	Utfall 2018	Utfall 2019
--------	-----------	-------	-------------	-------------	-------------	-------------

Status	Indikator	Enhet	Utfall 2016	Utfall 2017	Utfall 2018	Utfall 2019
	Andel sålda förnybara drivmedel av totalt sålda drivmedel i länet per år.	Miljö- och hälsoskyddsnämnden		23 %	27 %	
	Sålda fossila bränslen (TWh)	Miljö- och hälsoskyddsnämnden	8,8	8,7	8,5	

Miljöprogram - delmål:

3.2 God status ska uppnås i Stadens vattenförekomster

Målet bedöms delvis uppfyllas under
programperioden (Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningen bedömer att de teoretiska och planeringsmässiga förutsättningarna för att nå målet är relativt goda och att en hållbar dagvattenhantering på stadens egen mark kan nås genom handlingsplanen för god vattenstatus, lokala åtgärdsprogram, åtgärdsnivån, riktlinjerna samt de exploateringsavtal staden skriver. Det är dock helt avgörande att det fysiska åtgärdsgenomförandet behöver intensifieras för att god vattenstatus i stadens alla vattenförekomster ska kunna nås i tid.

För att säkerställa ett effektivt fysiskt åtgärdsgenomförande behöver kvarvarande osäkerheter rörande ansvar för projektledning samt investering och drift av såväl åtgärder i avrinningsområdet som i recipient lösas. Inom avrinningsområdet avses främst åtgärder för att fördröja och rena dagvatten samt sanering av förorenade områden och med åtgärder i recipient avses främst förbättrande av fysiska livsmiljöer, fällning av fosforrika sediment och sanering av förorenade sediment.

Ett avtal rörande ansvarsfördelningen för dagvattenhantering mellan Stockholm Vatten och Avfall AB och Trafikkontoret förväntas antas i början av 2019. Motsvarande avtal planeras mellan Stadsdelsförvaltningarna och Stockholm Vatten och Avfall AB. Vidare bör ansvarsfrågorna rörande sjörestaureringar, som exempelvis fällning av fosforrika bottensediment, vassklippning, utfiskning etc. lösas genom att motsvarande avtal träffas mellan Exploateringskontoret och Stockholm Vatten och Avfall AB.

Staden har en god organisation för framtagande av lokala åtgärdsprogram och planering av åtgärder på en övergripande nivå, men saknar i dagsläget en effektiv organisation och ändamålsenlig finansieringsform för praktiskt åtgärdsgenomförande och långsiktig drift av åtgärder. Den centrala medelsreserven bidrar till att stimulera mindre investeringar, men löser inte den långsiktiga finansieringen för större investeringsprojekt som löper över flera år samt långsiktig drift då medlen är årliga.

Vattenmiljöfrågorna behöver bli en naturlig del av hela stadsplanerings- och exploateringsprocessen från planering till uppföljning. På grund av begränsningar vad gäller kravställande i detaljplaner enligt plan- och bygglagen behöver miljökompetensen finnas med i hela stadsbyggnadsprocessen. De åtgärder som föreslås i planbeskrivningarna i syfte att följa miljö kvalitetsnormerna behöver följas upp.. för att säkerställa genomförande och funktion. Det följer idag inte av plan- och bygg- eller miljölagstiftningen att tillsynsmyndigheten ska följa upp de krav som ställs i stadsbyggnadsprocessen. Frågan är komplex och behöver analyseras närmare. Exploateringar utgör dock också åtgärd och/eller verksamhet i miljöbalkens mening och träffas således av bland annat de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken. Tillsynsmyndigheten har därför möjlighet att bedriva tillsyn över att åtgärderna uppfyller de krav som kan ställas med stöd av miljöbalken. Om det finns ett lokalt

åtgärdsprogram bör det, även om det inte är rättsligt bindande, kunna utgöra utgångspunkt för bedömning av vilka krav som kan ställas med stöd av miljöbalken. En utmaning för tillsynsmyndigheten i fråga om exploateringsåtgärder är hur myndigheten blir varse åtgärderna. Ur det perspektivet framstår just plan- och byggprocesserna, där tillsynsmyndigheten hörs som remissinstans, som en möjlig utgångspunkt för att fånga in planerade åtgärder som även kommer behöva följas upp inom ramen för miljötillsynen.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras

Delmålet är väl formulerat, men punktsatserna behöver skärpas och tydliggöras genom att punktlistan under rubriken ”Delmålen kan nås genom att” förändras enligt nedanstående förslag:

- Åtgärdsförslag som tas fram inom ramen för lokala åtgärdsprogram behöver genomföras löpande för att det ska vara möjligt att nå miljökvalitetsnormerna i tid. Detta gäller både inom befintlig miljö och nyexploateringar.
- En hållbar dagvattenhantering ska etableras genom att dagvattenstrategin med åtgärdsnivå och riktlinjer följs i samband med stadsplanering och exploatering i både nybyggnation och ombyggnation.
- Långsiktigt fungerande fysiska livsmiljöer ska etableras eller bibehållas vid ny- och ombyggnation i syfte att följa miljökvalitetsnormerna och underlätta uppnåendet av god status för de biologiska kvalitetsfaktorerna.
- Tillsynsmyndigheten ska prioritera både tillsyn och uppföljning så att miljökvalitetsnormerna kan följas och inte försämrats. Detta gäller såväl befintlig miljö som nyexploatering och ombyggnation.

Vidare behöver uppföljningen bli tydligare och mer ändamålsenlig så att det framgår hur respektive genomförandeansvarig förvaltning arbetar med ett praktiskt åtgärdsgenomförande och stadsplanering i syfte att nå miljökvalitetsnormerna. Detta ska rapporteras på aktivitetsnivå i ILS.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

De kvarvarande oklarheterna i ansvarsfördelningen mellan exploateringskontoret, trafikkontoret, stadsdelsförvaltningarna och Stockholm Vatten behöver lösas för samtliga typer av anläggningar och åtgärder.

Ett avtal rörande ansvarsfördelningen för dagvattenhantering mellan Stockholm Vatten AB och Trafikkontoret förväntas antas i början av 2019. Motsvarande avtal planeras mellan Stadsdelsförvaltningarna och Stockholm Vatten och Avfall AB. Vidare bör ansvarsfrågorna rörande sjörestaureringar, som exempelvis fällning av fosforrika bottensediment, vassklippning, utfiskning etc. lösas genom att motsvarande avtal träffas mellan Exploateringskontoret och Stockholm Vatten och Avfall AB.

Ovanstående behöver förutom i avtal även noteras och regleras i den så kallade gränssnittslistan och uppdateras löpande. Gränssnittslistan bör dessutom beslutas av hårda förvaltningschefsggruppen och få offentlig status som ett styrdokument i staden.

För att nå målet krävs att stadens samtliga fackförvaltningar och bolag arbetar aktivt med att införliva dagvattenstrategin, de vägledningar som har tagits fram samt åtgärdsåttet i den löpande verksamheten. Det är endast genom att en långsiktigt hållbar dagvattenhantering blir en naturlig del av stadsbyggnadsprocessen och finnas med från början till slut, som utsläppen av förorenat dagvatten kan minska i sådan grad att god status kan uppnås.

Förutom en hållbar dagvattenhantering behöver stadens samtliga fackförvaltningar även arbeta aktivt med att tillse att långsiktigt fungerande fysiska livsmiljöer ska etableras eller bibehållas vid ny- och ombyggnation i syfte att följa miljö kvalitetsnormerna och bidra till att de ekologiska kvalitetsfaktorerna i sin tur kan uppnås.

Vidare behövs resurs- och kompetensförstärkning hos främst exploateringskontoret, trafikkontoret, stadsdelsnämnderna samt Stockholm Vatten och Avfall för att söka medel och genomföra de fysiska åtgärder som tas fram inom ramen för de lokala åtgärdsprogrammen.

Organisationen och ansvarsfördelningen för ett effektivt åtgärds genomförande, en stadsplanering och en uppföljning som tillser att MKN kan följas behöver ses över och stärkas i de kritiska momenten, som exempelvis bygglovshantering och tillsyn avseende planerade och genomförda åtgärder på främst den mark som staden inte äger.

Uppföljningsinsatser och vid behov riktade åtgärder från tillsynsmyndighetens sida, med stöd av miljöbalken, kommer att behövas för att säkerställa att dagvattenlösningar och andra åtgärder som krävs för att följa miljö kvalitetsnormerna genomförs på planerat sätt i stadsbyggnadsprocessen. Hur detta kan genomföras i praktiken behöver utredas närmare då det finns begränsade möjligheter att ställa detaljerade och bindande krav på dagvattenhantering i detaljplaner samtidigt som det saknas en reglering enligt vilket tillsynsmyndigheten enligt miljöbalken får kännedom om planering och genomförande av dagvattenlösningar i samband med nybyggnation.

Status	Indikator	Enhet	Utfall 2016	Utfall 2017	Utfall 2018	Utfall 2019
	Andel vattenförekomster som följer miljö kvalitetsnormerna för ekologisk status	Miljö- och hälsoskyddsnämnden	26 %	26 %	26 %	
	Andel vattenförekomster som följer miljö kvalitetsnormerna för kemisk status.	Miljö- och hälsoskyddsnämnden	35 %	13 %	14 %	

Miljöprogram - delmål:

4.1 Stadens verksamheter ska förebygga uppkomsten av avfall

Målet bedöms inte uppfyllas under programperioden (Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Under 2017 och 2018 har olika aktiviteter genomförts hos flera av bolagen/förvaltningarna. 2018 bedömde förvaltningen att målet skulle kunna nås till 2020 om alla bolag och förvaltningar skulle göra någon eller några aktiviteter för att förebygga uppkomsten av avfall. Men förvaltningen gör 2019 bedömningen att målet inte kommer uppnås. Bedömningen görs utifrån det faktum att många fortfarande inte anger några aktiviteter och analyser som gäller förebyggande.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras

Innebörden av att förebygga avfall kan vara svår att förstå och skilja från att sortera och återvinna. Förvaltningarnas och bolagens egna delmål och analyser bör utgå från miljöprogrammets delmål. Miljöförvaltningen föreslår att miljöprogrammets delmål förklaras och exemplifieras så att all förstår vad som avses.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

En del förvaltningars och bolags egna delmål är alltför allmänt formulerade. Varje nämnd och bolag bör arbeta systematiskt med frågan och miljöförvaltningen föreslår att arbetssättet beträffande det egna interna avfallet likriktas. Delmålen skulle kunna brytas ner i konkreta delmål som är realistiska att genomföra, tidssatta och avprickningsbara. Exempel är:

- Kartläggning av vilket avfall som uppkommer och varför det uppkommer ska göras år 1
- Ta fram förslag på åtgärder för att förebygga avfall ska göras år 2
- Genomföra åtgärderna år 3 och 4

Stockholm bör också hitta ett system för att nämnder och bolag ska kunna dela med sig av goda exempel och även ta del av goda exempel från andra kommuner som t.ex. Göteborg. Göteborg har tagit fram handledningar för att minska avfallet på bl.a. kontor, äldreboenden, skolor/förskolor och vid inköp och upphandling. Alla förvaltningar och bolag bör ha som rutin att alltid kontrollera om inventarier som man saknar finns på Stocket Återbruk innan man köper nytt.

Miljöprogram - delmål:

5.4 Stadens anv. av kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen ska minska

Målet bedöms helt uppfyllas under programperioden
(Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

En fortsatt minskning av användningen av kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen kommer säkerligen att ske till 2020. Dock är omfattningen av den fortsatta utvecklingen svår att uppskatta även om vi nu vet mer om hur dagens användning ser ut i och med användningen av kemikaliehanteringssystemet Chemsoft. I systemet ska stadens verksamheter rapportera in sin användning av kemiska produkter och systemet indikerar tydligt om verksamheten använder en produkt som innehåller något utfasningsämne (röd triangel) eller prioriterat riskminskningsämne (gul triangel). Genom arbetet med Chemsoft finns förutsättningar för att på ett genomtänkt, systematiskt och kvantifierbart sätt fortsättningsvis kunna verka för att nå delmålet att farliga ämnen ska fasas ut.

Under 2018 har miljöförvaltningen fortsatt erbjudit utbildningar och stöd kring implementering och rapportering. Ytterligare några verksamheter har under året påbörjat eller utökat sin användning av systemet, exempelvis Norrmalm stadsdelsförvaltning. Substitutionsarbetet har också påbörjats genom utkast på vägledning, frågeformulär till en del verksamheter och möten med ett par av stadens bolag.

Utifrån rapporteringen som gjorts i Chemsoft för 2018, är antalet unika kemiska produkter med utfasningsämnen nu 128 st.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras

Att ytterligare några verksamheter påbörjat eller utökat sin användning av Chemsoft under 2018 har gjort att fler unika produkter har lagts in i systemet. År 2017 användes 2393 unika produkter och 2018 var antalet 2641, dvs. en ökning på ca 10 %. Samtidigt har alltså antalet unika kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen minskat från 138 till 128, dvs. en minskning på ca 7 %.

Förklaringar till detta kan vara att produkter kan ha fått ändrad klassificering (kan vara både åt det strängare eller mildare hållet) samt att viss substitution skett under året. Under 2019 ska en teknisk lösning finnas framtagen som ger en del av stadens entreprenörer möjlighet att använda systemet. Det tillsammans med att implementeringen i övrigt inte är helt fullständig gör att det fortfarande kan tillkomma (unika) produkter med utfasningsämnen framöver. Det är därför troligt att indikatorn kommer att behöva justeras inför nästa miljöprogram.

Bedömningen är dock att det totala antalet unika produkter med utfasningsämnen ändå ska kunna fortsätta minska med 10 % under 2019.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

För att nå delmålet behöver miljö- och hälsoskyddsnämnden under 2019 fortsätta det stödjande arbetet kring användning av och rapportering i systemet, men också fortsätta att driva på och utveckla substitutionsarbetet i stadens verksamheter genom ett strategiskt arbete. Behovet av vägledning som stöd för substitution blir mer tydligt när många verksamheter har använt systemet under en tid.

De nämnder och bolag som använder märkningspliktiga kemiska produkter behöver också fortsätta att underhålla arbetet med Chemsoft, där deras lokala administratörer ska vara ett stöd för de användare i respektive verksamhet som sköter registreringen av kemikalierna. Nämnderna och bolagen behöver också brett sätta igång arbetet med substitution med stöd från miljö- och hälsoskyddsnämnden. Rapporteringsgraden gällande den uppskattade årliga förbrukningen för de produkter som används och som innehåller utfasnings- eller riskminskningsämnen behöver fortfarande öka.

Status	Indikator	Enhet	Utfall 2016	Utfall 2017	Utfall 2018	Utfall 2019
	Antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen och som används i stadens verksamheter	Miljö- och hälsoskyddsnämnden		138	128	

Miljöprogram - delmål:

5.5 Förekomst av hälsofarliga kemikalier i förskolemiljön ska minska

Målet bedöms helt uppfyllas under programperioden
(Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Alla 16 genomförandeansvariga nämnder anger att nämndmålen som knutits till delmålet uppnås, utom Hässelby-Vällingby SDN som anger att det uppnås delvis, dock utan analys. 9 av nämnderna ger ingen analys till sin bedömning vilket gör det svårt att kommentera uppföljningen.

Som målet är skrivet – att förekomsten ska minska – är det principiellt svårt att bedöma om det kommer att kunna nås, eftersom vi inte vet hur stor förekomsten var vid programmets början och inte hur stor den är nu. Åtgärderna som finns beskrivna under ”Delmålet kan nås genom att” bedöms ändå innebära att förekomsten kommer att minska. Stadsdelarna har gripit sig an arbetet med stor intensitet. Om åtgärderna i vägledningen verkligen genomförs, och om även alla andra berörda förvaltningar och bolag (främst i egenskap av fastighetsägare) sätter lika stort fokus på frågan finns goda chanser att förekomsten av hälsofarliga ämnen kommer att ha minskat avsevärt till 2020. Analyser av damm, luft och utsorterat material på förskolor där en stor del av åtgärderna i vägledningen har genomförts antyder också att de har haft effekt genom minskad förekomst av de studerade kemikalierna i de fallen.

Som uppföljningsansvariga har vi dock anledning att ifrågasätta om man verkligen kommit så långt i genomförandet som man rapporterar. Denna slutsats stöds ytterligare av de observationer som görs vid förvaltningens tillsyn på förskolor. Material som enligt vägledningen ska rensas bort finns kvar på flertalet förskolor, kemikalieförteckningar saknas eller är bristfälliga.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras

Två av punkterna under ”Delmålet kan nås...” pekar på fastighetsägarens ansvar. SISAB som är fastighetsägare för cirka 50 % av de kommunala förskolorna har genomfört en inventering och tagit fram en handlingsplan för att åtgärda gamla PVC-golv. Ansvaret även hos övriga förvaltningar och bolag i egenskap av fastighetsägare skulle kunna förtydligas genom att de lyfts fram som genomförandeansvariga.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

De förvaltningar som äger fastigheterna som förskolorna ligger i behöver engageras mer i arbetet. I dagsläget är det framförallt SISAB som är aktiva. Flera stadsdelar uttrycker att det är svårt för dem att påverka frågor som rör bygg- och inredningsmaterial.

För att på ett kvalitativt sätt kunna uttala sig om hur arbetet fortskrider behövs en mer riktad uppföljning av vad som genomförts på förskolorna och av fastighetsägarna. En första genomgång av ett urval av förskolor har genomförts inom ramen för tillsynen under 2017. Men för ett mer heltäckande svar behövs en mycket mer detaljerad och allmän genomgång,

som lämpligen kombineras med en fördjupad vägledning för ansvariga på plats. Det innebär mycket arbete och bör lämpligen genomföras i samarbete mellan kemikaliecentrum och utpekade personer på stadsdelarna. Några stadsdelar är redan i färd med sådant stöd lokalt till förskolorna.

Flera stadsdelar lyfter behovet av uppföljning av upphandlade städentreprenaders rutiner och kemikalieanvändning. Detta är även något som miljöförvaltningen har noterat i tillsynen.

Miljöförvaltningen noterar också att de flesta genomförandeansvariga nämnder inte ger någon analys av måluppfyllelsen som ger någon substans till uppföljningen. Det borde vara självklart att genomförandeansvar också innebär att redovisa hur man tar detta ansvar.

Miljöprogram - delmål:

6.1 Radonhalten inomhus ska vara <200 Bq/m³ luft i flerbostadsfastigheter och lokaler för arbetsplatser och undervisning

Målet bedöms delvis uppfyllas under
programperioden (Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Miljöförvaltningens samlade prognos är att delmålet i huvudsak kommer att uppnås till 2020. Reservation finns för att det i vissa byggnader med höga halter krävs att utförda åtgärder får avsedd effekt för att målet som helhet ska kunna uppnås.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras
Delmålet behöver inte revideras.

Vad olika nämnder rapporterat att de gjort för att uppnå delmålet (en sammanfattning)

Arbetslokaler, Fastighetskontoret: Enligt fastighetskontorets uppgifter har de till och med år 2018 radonmätt totalt 75 %. Rutiner för mätning, åtgärder och uppföljning av radonhalter har tagits fram under 2018. Under mätperioden 2017/2018 har radonhalten mätts i ytterligare 32 av kontorets byggnader. Miljöförvaltningens bedömning är att delmålet kommer att klaras om fastighetskontoret utför resterande mätningar 2019, med reservation för byggnader med förhöjda halter där mer omfattande åtgärder behövs.

Undervisningslokaler, SISAB: 90 % är klara. Under 2018 har åtgärder av byggnader med förhöjda halter prioriterats. I ett antal byggnader har åtgärderna varit omfattande. Miljöförvaltningen bedömer att SISAB arbetar kontinuerligt med radonmätningar och åtgärder. Bedömningen är att delmålet kommer att klaras om arbetet fortsätter i samma takt som hittills. För de byggnaderna med förhöjda halter kan det behövas mer utrymme för omfattande åtgärder och kontrollmätningar.

Flerbostadsfastigheter: Bedömningen är att delmålet kommer att klaras om vidtagna åtgärder får avsedd effekt. För de byggnaderna med förhöjda halter kan det behövas mer tid för att genomföra omfattande åtgärder och kontrollmätningar. Genomförandeansvariga är:

- Micasa (flerbostadsfastigheter): 92% av byggnaderna är klara. Micasa utförför ommätningar av byggnader där tidigare mätresultat är äldre än 10 år, samt kontrollmätningar av byggnader där åtgärder slutförts under 2018. Miljöförvaltningens bedömning är att Micasa kommer att klara sin del av delmålet om åtgärderna ger önskad effekt.
- Familjebostäder (flerbostadsfastigheter): 92 % av fastigheterna är klara. Miljöförvaltningens bedömning är att Familjebostäder klarar delmålet om de utför resterande mätningar 2019, med reservation för om det påträffas byggnader med förhöjda halter där mer omfattande åtgärder behövs.
- Svenska bostäder (flerbostadsfastigheter): 97,2 % av byggnaderna är klara. Miljöförvaltningens bedömning är att Svenska bostäder klarar delmålet om de utför

resterande mätningar 2019, med reservation för om det påträffas byggnader med förhöjda halter där mer omfattande åtgärder behövs.

- Stockholms hem (flerbostadsfastigheter): 82 % av fastigheterna är klara. 2018 har Stockholms hem fortlöpande arbetet med radonåtgärder. Miljöförvaltningens bedömning är att Stockholms hem klarar delmålet om de utför resterande mätningar 2019, med reservation för om det påträffas byggnader med förhöjda halter där mer omfattande åtgärder behövs.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

Resterande mätningar av byggnader som inte tidigare kontrollerats behöver ske senast under våren 2019. I de byggnader där det påträffats förhöjda halter behöver respektive nämnd och bolag ta fram åtgärdsplaner och planera efterföljande kontrollmätningar i god tid.

Miljöprogram - delmål:

6.3 Bullernivåerna inomhus ska minska

Målet bedöms helt uppfyllas under programperioden
(Miljö- och hälsoskyddsnämnden)

Analys-Miljöförvaltningens samlade bedömning om delmålet kommer att nås under programperioden

Miljöförvaltningens samlade prognos om delmålet verkar kunna uppnås till 2020

Miljöförvaltningens samlade bedömning är att delmålet totalt sett kommer att uppnås.

För skolor och förskolor fortsätter miljöförvaltningen arbetet med kontroll av ljudnivåer vid ordinarie riktad tillsyn och särskilda bullerprojekt. Ljudnivåerna inventeras härutöver inom ramen för egenkontrollen av fastighetsägaren (SISAB). Vad gäller flerbostadshus handlägger miljöförvaltningen kontinuerligt inkomna klagomålsärenden rörande buller så att bullerstörningar som bedöms utgöra olägenhet för människors hälsa undanröjs. Vid stadens vägnät arbetar trafikkontoret med bidrag till fasadåtgärder vid höga trafikbullernivåer, i enlighet med stadens åtgärdsprogram om buller. Bullerskyddsarbetet bedrivs i en förvaltningsövergripande arbetsgrupp som kontinuerligt följer upp genomförda åtgärder, inklusive de ljudreducerande fasadåtgärder som genomförs. Utöver bullerbegränsande åtgärder vid stadens vägnät har kompletterande åtgärder gjorts av Trafikverket och Trafikförvaltningen (SL) vid bostäder exponerade för höga bullernivåer. I detaljplanearbetet säkerställs att nybyggnadsprojekt projekteras med god ljudklassning, dvs. god ljudisolering.

Miljöförvaltningens bedömning om delmålet bör skärpas eller på annat sätt revideras

Miljöförvaltningen anser inte att det finns skäl till att skärpa eller på annat sätt revidera delmålet.

Vad olika nämnder rapporterat att de gjort för att uppnå delmålet (en sammanfattning)

Trafiknämnden Enligt Trafiknämnden ska buller- och vibrationsstörningar minimeras. För att lyckas med detta behöver störningarna även utomhus. Stadens åtgärdsprogram för buller som gäller för perioden 2014-2018 beskriver hur det uppkomna bullret ska hanteras och kontoret har t.ex. fortsatt att subventionera fönsterbyten och att utreda rekreatiomsområden att bullerskydda framöver. Genom fönsterbyten eller kompletteringar av befintliga rutor med s.k. tillsatsrutor, sänks bullernivåerna och inomhusmiljön blir sundare. På sikt bedöms även Framkomlighetsstrategins principer innebära minskad biltrafik vilket i sin tur kan minska bullerstörningarna inomhus. Tillsammans med andra berörda förvaltningar har Trafikkontoret under 2019 tagit fram ett nytt åtgärdsprogram för buller som ska redovisas för kommunfullmäktige under våren 2019. Trafikkontoret har också deltagit i arbetet med att ta fram en handbok för gröna bullerlösningar.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden Under 2018 har förvaltningen fortsatt sitt arbete med bullerprojektet på skolor och förskolor vilket utförts på totalt 50 förskolor inom staden under året. Syftet med projektet har varit att utvärdera ljudnivåerna från fasta installationer och följa upp eventuella överskridanden. Projektet har resulterat i att ljudnivåerna kommer att följas upp på totalt 72 procent av förskolorna där gällande riktvärden enligt Folkhälsomyndighetens

allmänna råd om buller inomhus överskrids. Detta projekt kommer fortgå även under 2019. Utöver bullerprojektet inspekteras ljudnivåer från fasta installationer regelbundet på ca 330 skolor och förskolor årligen i samband med den ordinarie riktade tillsynen. Tillsynsarbetet under året har resulterat i att stadens skolor/förskolor fått en förbättrad inomhusmiljö avseende buller under 2018.

Vad gäller bullernivåer i privatbostäder/flerbostadshus arbetar miljö- och hälsoskyddsnämnden kontinuerligt med att handlägga inkomna klagomålsärenden rörande buller. Under 2018 har ca 230 ärenden med bullerrelaterade klagomål i bostäder handlagts av förvaltningen. Vanligt förekommande bullerstörningar som anmäls är fläktbuller, restaurangbuller samt buller från nattklubbsverksamhet. Det bedrivs också riktad tillsyn mot fastighetsägare där buller är en av de frågor om inomhusmiljön som lyfts. Den riktade tillsynen mot fastighetsägare sker på två olika sätt. Dels genom riktad tillsyn mot utvalda fastighetsägare i Stockholm där egenkontrollen kontrolleras. Dels genom en ny metod för riktad tillsyn som utförs sedan 2016 där syftet är att hitta fastighetsägare i socioekonomiskt utsatta stadsdelar med befarat eftersatt underhåll och där det kan finnas mer strukturella problem och brister i bostäder på grund av detta.

Staden arbetar även sedan lång tid med att lämna bidrag till fasadåtgärder vid höga trafikbullernivåer, i enlighet med stadens åtgärdsprogram om buller. Detta arbete resulterar i att bullerexponering från trafiken minskar och de boendes inomhusmiljö förbättras. Under 2018 har ca 250 lägenheter fått en förbättrad ljudmiljö inomhus efter genomförande av åtgärder med bidrag från staden. Dessutom arbetar staden med andra sätt att begränsa exponeringen för omgivningsbuller som mindre bullrande vägbeläggning, bullerskyddsskärmar, gröna lösningar för bättre ljudmiljö och i samhällsplaneringen. Ett förslag till nytt åtgärdsprogram för åren 2019-2023 har tagits fram där planerade åtgärder beskrivs mer i detalj. I detaljplanearbetet säkerställs att nybyggnadsprojekt projekteras med god ljudklassning.

Sedan 1970 har ca 58 000 fönster i Stockholm åtgärdats genom stadens så kallade fönsterprogram. Syftet med programmet är att minska störningar från trafikbuller inomhus i bostäder. Genom programmet ska samtliga fastigheter i Stockholm med en ekvivalent ljudnivå vid fasad över 62 dBA ljudnivå ha erbjudits bidrag för olika typer av fönsteråtgärder. Kravet har varit att de vidtagna åtgärderna ska ge en dämpning om minst 37 dB för att bidrag ska erhållas. Samtliga bidragsberättigade fastigheter har erbjudits bidrag.

Staden har under 2018 tagit fram en handbok som beskriver gröna lösningar för en bättre ljudmiljö. Avsikten är att handboken publiceras under våren 2019 och därefter sprids till berörda inom och utanför staden.

Stadsbyggnadsnämnden Nämnden har under året bidragit med förutsättningen för att skapa en sund inomhusmiljö i staden. Nämndens bygglovsverksamhet ansvarar för att i samband med startbesked säkerställa att Boverkets byggregler för krav på god inomhus miljö uppfylls och under perioden har nämnden fortsatt arbetet med att säkerställa att detta flyter på enligt plan. En förutsättning för att klara stadsbyggnadsuppdraget är bra arbetssätt kring buller och risker. Under verksamhetsåret har nämnden i samarbete med trafiknämnden deltagit i ett projekt om riskfrågor tillsammans med Länsstyrelsen, Trafikverket och brandförsvaret.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd Förvaltningen planerar en kartläggning av buller i inomhusmiljön.

SISAB Bolaget har under 2018 utvecklat rutinen för utredning och hantering av anmärkningar vid myndighetstillsyn. Andel förskolor och skolor med anmärkning om luftflöde eller buller som åtgärdats eller blivit föremål för tidsatt åtgärdsplan under 2018 är 100%.

Miljöklassade byggnader ger god ljudklassning

Genomförandeansvariga är:

Svenska Bostäder I nyproduktion projekteras för ljudklass B. I det befintliga beståndet vidtas åtgärder vid behov.

Familjebostäder Har inte rapporterat.

Micasa Fastigheter i Stockholm AB Bolaget arbetar för att ljudmiljön ska hålla ljudklass C eller högre i nyproduktion och större ombyggnader. Arbetet med dessa frågor fortsätter under 2019.

Miljöförvaltningens bedömning av vad som skulle behöva göras ytterligare för att nå delmålet och vilken nämnd eller bolag som borde ansvara för respektive åtgärd

Inga ytterligare åtgärder föreslås.